

IN MEMORIAM

Дашкевич Ярослав Романович

25 лютого 2010 р. похмурої, незвичної для зимового Львова дощової днини у своєму скромному помешканні на вул. Зелений на 84-му році життя відійшов у Вічність Ярослав Романович Дашкевич – видатний український учений та відомий громадський і культурний діяч. Громадська панахида і парастас за упокій його душі у приміщенні Товариства охорони пам'яток історії та культури за участі священників Української греко-католицької і Вірменської апостольської церков, а особливо кількатисячна похоронна процесія з храму Пресвятої Тройці на Личаківське кладовище в дуже промовистий спосіб увиразнили велич цієї Великої Людини, блискучого Вченого, жертвовного Громадянина й великодушного Учителя. Мабуть, найвлучнішу оцінку цій легендарній постаті дав Ярослав Грицак: «Він був українським – і то до мозку костей, щиро і твердо. Але про нього, як про Франка, хочеться сказати: він світив на всю Україну, а його світло променювало набагато далі [...]. Він створив острівок власної інтелектуальної свободи, котрого його ніхто не міг позбавити – і який слугував предметом заздрості. [Дашкевич] був одним з небагатьох українських істориків, про котрих знають у світі. [Тому] їхнє українство не було провінційне – воно було світове»¹.

Професор, доктор історичних наук Я.Р.Дашкевич народився 13 грудня 1926 р. у відомій своїй національно-патріотичними традиціями і шляхетським походженням родині Романа Дашкевича (1892–1975 рр.), організатора парамілітарних товариств «Січ» і «Луг», генерала артилерії армії Української Народної Республіки, та Олени Степанівни (1892–1963 рр.), хорунжого українських січових стрільців і професора географії Львівського державного університету². Свій яскравий і водночас тернистий шлях у науку Ярослав Дашкевич розпочав на студентській лаві філологічного факультету Львівського держуніверситету. Після здобуття вищої освіти він працював бібліографом у Львівській науковій бібліотеці та Інституті суспільних наук Академії наук УРСР (1944–1949, 1957–1966 рр.), завідувачем відділу в Музеї етнографії та художнього промислу (1967–1972 рр.), начальником відділу допоміжних історичних дисциплін і старшим науковим співробітником Центрального державного історичного архіву УРСР у Львові (1973, 1974–1980 рр.).

Маючи змогу з наближенням до Львова радянської армії влітку 1944 р. податися на еміграцію, Я.Р.Дашкевич разом із матір'ю прийняв свідоме рішення залишитися в рідному місті й в умовах комуністичної дійсності відстоювати свої життєві принципи та національну ідею. Таке рішення дорого йому коштувало, однак, наскільки відомо, він ніколи про це не шкодував, хоч і неодноразово зазнавав арештів, необґрунтованих звільнень з роботи, переслідувань за свої політичні переконання та участь у дисидентському русі (зокрема в діяльності Української Гельсінської спілки). Тривалий час (1949–1956 рр.) був в'язнем сумління радянських концтаборів, а згодом, вимушено, безробітним (1980–1990 рр.). Попри несприятливі життєві обставини, Ярослав Романович залишався відданим українській історичній науці, пишучи тексти переважно «в шухляду» та винахідливо підтримуючи контакти із західним науковим світом, де публікував свої численні статті (переважно під псевдонімами) у провідних американських і європейських журналах (зокрема в «Harvard Ukrainian Studies»³). Незламний дух, самодисципліну і вражаючу відданість Я.Р.Дашкевича науці засвідчують спогади Марти Богачевської-Хом'як про відвідини його засніженого помешкання на Глинянському тракті у Львові в одну із холодних зим ще радянських часів: «Півхатини, без води, з пічкою на дрова. Науковець десяток літ без праці, після тюрми і Сибіру, вдома за працю. Не сподівається нікого. Та двері відчиняє у піджаку і в краватці»⁴.

Лише в роки горбачовської «перебудови» та зі здобуттям незалежності України Ярослав Дашкевич отримав можливість реалізувати як свій творчий потенціал, так і хист організатора й будівничого української гуманітарної науки. У 1992 р. він заснував Львівське відділення Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського НАН України, ставши водночас незмінним заступником директора цього ж інституту. З ініціативи Вченого у Львові відновлено сходознавчі студії (зокрема, з вірменистики та гебраїстики). Ярослав Романович брав діяльну участь у роботі Інституту сходознавства ім. А.Кримського, Інституту східноєвропейських досліджень (тепер – Інститут європейських досліджень), а з 1998 р. очолював кафедру сходознавства Львівського національного університету ім. І.Франка. За умов, коли в радянський період не могло бути й мови про фахове опрацювання тем з церковної історії, важливу роль у подоланні цієї спадщини в роки незалежності відіграла унікальна ініціатива Я.Р.Дашкевича, його партнерів із Музею історії релігії та Інституту філософії ім. Г.Сковороди НАНУ започаткувати в 1992 р. у Львові традицію наукових конференцій «Історія релігій в Україні»⁵. Цей щорічний форум, а також незмінно публіковані його матеріали, створили відкритий інтелектуальний простір для вільного обміну досвідом науковців із різних регіонів України та закордону, стимулювали координацію зусиль археологів, архітекторів, богословів, істориків і мистецтвознавців у вивченні найрізноманітніших аспектів релігійного життя багатьох християнських та інших конфесійних спільнот, а також введення у науковий обіг нових джерельних матеріалів і фахових напрацювань⁶.

Я.Р.Дашкевич стояв біля витоків відновленого у Львові 1990 р. Наукового товариства ім. Шевченка (дійсний член його з 1990 р.), де керував історико-філософською секцією, а також очолював (з 1997 р.) Історичне товариство Нестора-літописця у Києві й експертну комісію з історичних наук Вищої атестаційної комісії України (1996–1997 рр.). Його заслуги в організації українського наукового життя відзначені серед іншого орденами Ярослава Мудрого V ступеня (Україна, 2006 р.) і Св.Саака та Св.Месропа (Вірменія, 1998 р.), медалями Михайла Грушевського (НТШ, 1994 р.) і «80 років НАН України» (1998 р.) та Міжнародною премією ім. Антоновичів (США, 1995 р.). Свідченням високого авторитету Вченого в науковому світі було його обрання почесним доктором Академії наук Вірменії (2007 р.), Російського палестинського товариства (Москва, 1986 р.), Українського історичного товариства (США, 1991 р.) та дійсним членом Географічного товариства СРСР (Москва, 1986 р.) й Української вільної академії наук (США, 1994 р.).

Ярослав Романович залишив величезну наукову спадщину – понад 1700 публікацій⁷. Причому вони охоплюють не лише українознавчу тематику (від часів Київської Русі й Галицько-Волинського князівства X–XIV ст., діяльності Михайла Грушевського та його історичної школи наприкінці XIX – у першій половині XX ст. до національно-визвольних змагань модерної доби), але й сходовознавчі студії, візантиністику, українсько-єврейські й українсько-польські взаємини, дослідження в галузі спеціальних історичних дисциплін, джерелознавства, історіографії, картографії тощо⁸. Його статті, есеї, нариси, розвідки, критичні рецензії й огляди розпорошені у сотнях наукових збірників, часописах і матеріалах конференцій. На сьогодні видана лише невелика частина інтелектуального доробку Вченого, найважливішими в якому є праці: «Армянские колонии на Украине в источниках и литературе XV–XIX в.» (Ереван, 1969 р.), «Україна вчора і нині: Нариси, виступи, есе» (Київ, 1993 р.), «Вірменія і Україна / Ukraine and Armenia» (Львів; Нью-Йорк, 2001 р.), «Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури» (Львів, 2006 р.; друге, виправлене й доповнене видання: Львів, 2007 р.).

Іншою тривкою спадщиною Ярослава Романовича в науковій сфері є виховане ним покоління молодих дослідників, а також захищені під його керівництвом десятки кандидатських і докторських дисертацій та, особливо, заснована Вченим львівська археографічна школа. Останнє двадцятиріччя до цього середовища належав і я, де мав унікальну можливість бути співпричетним до інтелектуальної національної традиції, що її сповідував і носієм якої був Я.Р.Дашкевич – творець неповторної атмосфери творчої свободи, почуття власної гідності, взаємоповаги й віри у молодих, який відзначався шляхетним умінням бути «поміж нас» і водночас «над нами», максимально сприяючи освоєнню нами фактично «з чистого аркуша» нових для незалежної України напрямів вітчизняної історії.

Національно зорієнтована історіософія Ярослава Романовича Дашкевича, що суттєво впливала й впливає на історичну науку в сучасній Україні, поєднувалася з його щирою турботою про підготовку кваліфікованих наукових кадрів, рівень фахових досліджень тощо. Він незмінно наголошував, що нове покоління українських учених не має права жити «в якійсь недоступній башті зі слонової кості», та повинно бути вірними Українській державі – хоч би яка вона була недосконала, доносячи правду про своє минуле ширшому загалові.

Вічна йому пам'ять!

¹ Цит. за інтернет-публікацією: *Грицак Я.* Пам'яті Великої Людини // <http://www.zaxid.net/blogentry/60324> (текст від 26 лютого 2010 р.).

² Найновіша праця про них: Олена Степанів – Роман Дашкевич: Спогади і нариси / Упор. Г.Сварник, А.Фелонюк. – Л., 2009.

³ Див., наприклад: *Stepaniv J.* L'epoque de Danylo Romanovych (milieu de XIII siècle) d'après une source karaité // *Harvard Ukrainian Studies.* – Cambridge (Mass.), 1978. – Vol.2. – №3. – P.334–373.

⁴ *Богачевська-Хом'як М.* Наука – невід'ємна частина його життя // *Mapra Mundi*: Збірник наукових праць на пошану Ярослава Дашкевича з нагоди його 70-річчя. – Л.; К.; Нью-Йорк, 1996. – С.37.

⁵ Наукові здобутки узагальнено в: *Киричук О.* Двадцятий щорічник «Історія релігій в Україні»: спроба аналізу // *Історія релігій в Україні: Науковий щорічник.* 2010 рік. – Л., 2010. – Кн.1. – С.3–16.

⁶ Зокрема, за редакцією Я.Р.Дашкевича побачили світ декілька тематичних збірників з історії церкви в Україні: Галицька митрополія 1303–1807–2007: Статті і матеріали. – Л., 2007; «Катакомбна церква» (двадцятиліття виходу Української греко-католицької церкви з підпілля присвячується): Статті і матеріали. – Л., 2009; Різдво Христове 2000: Статті й матеріали. – Л., 2001; Українські землі часів короля Данила Галицького: церква і держава: Статті й матеріали. – Л., 2005 тощо.

⁷ Далеко не повний їх перелік оприлюднено в: Дашкевич Ярослав: Біобібліографічний покажчик / Уклад. М.Кривенко. – Л., 2006.

⁸ Свою історіософію вчений виклав, серед іншого, в: *Дашкевич Я.* Дорогами української Клію. Про становище історичної науки в Україні // *Україна в минулому: Збірник статей.* – К.; Л., 1996. – Вип.8. – С.54–63; *Його ж.* Постмодернізм та українська історична наука // *Українські проблеми.* – 1999. – №1/2. – С.109–119. Дослідницький доробок науковця частково підсумовано у ґрунтовних статтях: *Гирич І.* Від короля Данила до Омеляна Прицака: штрихи до історіографічних студій Ювіляра // *Дашкевич Я.* Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури / 2-ге вид., виправл. й доповн. – Л., 2007. – С.9–26; *Його ж.* Ярослав Дашкевич – історіограф новітньої України. Спроба есею // *Історіографічні дослідження в Україні.* – К., 2008. – Вип.18. – С.280–313; *Гирич Я., Дядюк М.* Ярослав Дашкевич: кілька штрихів до портрету історика // Там само. – 2010. – Вип.20. – С.170–179.